

Basisinspectiemodule

Arbeidstijdenwetgeving

Aanwezigheidsdiensten

*Deze **BasisInspectieModule** (BIM) is opgesteld aan de hand van de stand van de techniek en is geschreven voor intern gebruik bij de Inspectie SZW. Verder is de in deze BIM beschreven werkwijze algemeen omschreven. Inspecteurs kunnen op grond van de aangetroffen situatie in een bedrijf afwijken van de hier beschreven werkwijze*

Basis Inspectiemodule Aanwezigheidsdiensten (Artb)

Toepassingsgebied:

Deze basis-inspectiemodule is toepasbaar bij inspecties Arbeidstijdenwet (Artw) en Arbeidstijdenbesluit (Artb):

- in projecten; bedrijfstakken en bedrijven worden geselecteerd waar in aanwezigheidsdiensten gewerkt wordt;
- bij onderzoek van klachten over arbeids- en rusttijden bij gebruik van aanwezigheidsdiensten.

Wanneer het totaal van de arbeids- en rusttijden naar verwachting een risico vormen voor de veiligheid en gezondheid van de werknemers wordt een administratief onderzoek ingesteld naar de toepassing van aanwezigheidsdiensten.

Gelet op de wijzigingen in het Artb die sedert 1 juni 2006 zijn doorgevoerd en waarvan de meest recente per 1 februari 2008 van kracht is geworden is een specifieke inspectiemodule op dit onderwerp gewenst.

De publiciteit rond dit onderdeel van het Artb is nog niet tot rust gekomen. Regelmatig doen zich nog vragen voor en wellicht ook klachten van werknemers. De onrust binnen de brandweer rond dit onderwerp is nog steeds niet helemaal verdwenen. Voor arts-assistenten is medio vorig jaar nog een afwijkende gemiddelde arbeidsduur afgesproken.

Voor de overige arbeids- en rusttijden zal de Basis Inspectie Module Artw gebruikt moeten worden, evenals voor de daarin vermelde 4 inspectievragen die gaan over herkennen van het risico en de afweging of volstaan kan worden met een quik-scan danwel dat uitgebreid administratief onderzoek gedaan moet worden.

Ontwikkeld door:

Expertisecentrum / Vakgroep Certificatie en Arbeid & Organisatie

Datum goedkeuring module, versienummer en geldigheidsduur:

Definitieve versie is vastgesteld op: 14 juli 2010

Deze basis-inspectiemodule is geldig totdat wijzigingen in de regelgeving of stand van techniek bijstelling noodzakelijk maken.

Laatst gewijzigd op: 14 april 2010

Inspectievragen met toelichting

Aanwezigheidsdiensten

Toelichting

Definitie: De aanwezigheidsdienst in art. 1:2 lid 1, onderdeel c Artb gedefinieerd als een aaneengesloten tijdruimte van ten hoogste 24 uren waarin de werknemer, zo nodig naast het verrichten van de bedongen arbeid, verplicht is op de arbeidsplaats aanwezig te zijn om op oproep zo spoedig mogelijk de bedongen arbeid te verrichten.

Ten hoogste 24 uur: De maximale lengte van een aanwezigheidsdienst bedraagt 24 uren. Op de definitie kan niet worden gehandhaafd, maar wanneer de aanwezigheid langer duurt dan 24 uur is er voor de handhaving sprake van een rust van 0 uur na een aanwezigheidsdienst en begint er als het ware een 2e aanwezigheidsdienst. Het is echter niet de bedoeling dat die rust van 0 uur direct als een DBF wordt aangemerkt. Pas als de periode van aanwezigheid langer duurt dan 26 uur en de rust daarna korter is dan 6 uur wordt de rust van 0 uur gewaardeerd als een DBF. Daarmee is het mogelijk dat tot 2 uur doorlopen van de aanwezigheidsdienst met betrekking tot de rust van 0 uur wordt afgedaan met een waarschuwing.

Zo nodig naast het verrichten van de bedongen arbeid; Wanneer een gewone (nacht) dienst wordt voorafgegaan of gevolgd door een periode van aanwezigheidsdienst dan wordt het geheel beschouwd als een aanwezigheidsdienst.

Geen collectieve regeling: Een aanwezigheidsdienst kan alleen bij collectieve regeling worden opgelegd aan een werknemer. Wanneer aanwezigheidsdiensten worden toegepast zonder dat deze bij collectieve regeling zijn afgesproken zijn er, juridisch gezien, geen aanwezigheidsdiensten. De arbeids- en rusttijden moeten door de inspecteur getoetst worden aan de normale bepalingen van de Artw. Voor de handhaving zal een waarschuwing worden gegeven (feitnummers normale Artw bepalingen gebruiken) waarbij het feitelijk de bedoeling is dat gelegenheid wordt gegeven aan sociale partners alsnog de collectieve regeling in de instelling of het bedrijf af te spreken. Een termijn van ten hoogste 4 maanden moet hiervoor voldoende zijn.

Andere voorwaarden: Bij het toepassen van aanwezigheidsdiensten mag worden afgeweken van de bepalingen in de Artw over de wekelijkse rust, de dagelijkse rust, de arbeidstijd en de arbeid in nachtdienst. De voorwaarden hierbij zijn:

- de aard van de arbeid het noodzakelijk maakt dat de arbeid regelmatig of voor een aanzienlijk deel in een aanwezigheidsdienst wordt verricht, en
- dit door het op een andere wijze organiseren van de arbeid redelijkerwijs niet is te voorkomen.

Deze voorwaarden worden door de inspecteur alleen getoetst als een klacht daar concrete informatie over geeft.

Aard van de arbeid: Als de arbeid redelijkerwijs zonder aanwezigheidsdiensten kan worden georganiseerd mogen aanwezigheidsdiensten dus niet. De sectoren brandweer, zorg, schippersinternaten en ambulancezorg voldoen aan dit criterium. In het algemeen geldt dat bij weinig oproepen tijdens een aanwezigheidsperiode het werk niet in normale diensten georganiseerd kan worden. Ook zal bij een oproep directe actie vanaf de werkplek noodzakelijk moeten zijn, want als dat niet het geval is dan kan de oproep ook vanuit een bereikbaarheidsdienst of consignatie worden opgevolgd. De afweging hiervan, maar ook van de organisatorische, sociale en financiële overwegingen, vindt plaats in het collectieve overleg.

Regelmatig of voor een aanzienlijk deel: Afwijken van wekelijkse- en dagelijkse rusttijdbepalingen en arbeidstijd- en nachtarbeidsbepalingen van de wet is alleen toegestaan als regelmatig of voor een aanzienlijk deel in aanwezigheidsdiensten wordt gewerkt. De wetgever heeft dit criterium niet nader ingevuld. Om te voorkomen dat bij een incidenteel ingeroosterde aanwezigheidsdienst de gemiddelde arbeidsduur kan worden opgetrokken tot meer dan gemiddeld 48 uur (52 uur voor artsen tot 1 augustus 2011) hanteert de AI voor de handhaving van de gemiddelde arbeidsduur (behoudens bij vrijwillige brandweer, daarvoor is immers een aparte regeling) de volgende criteria:

- regelmatig: wekelijks terugkerend, maar minimaal 26 keer per 26 weken;
- voor een aanzienlijk deel: meer dan 50% van de arbeidstijd in aanwezigheidsdienst.

Problematiek in relatie tot Artw bepalingen; Zoals hiervoor aangegeven zijn bij het toepassen van aanwezigheidsdiensten de bepalingen in de Artw niet van toepassing. De relatie met deze bepalingen is dat zodra een aanwezigheidsdienst zich binnen een in de wet beschreven referteperiode bevindt is de onderhavige norm niet van toepassing. Dit uitgangspunt leidt tot de volgende conclusies:

- ➔ de dagelijkse rust (5:3 lid 2 Artw); normale (nacht)arbeid die hetzij 8 uur of meer is geëindigd voor een aanwezigheidsdienst hetzij 8 uur of meer begint ná een aanwezigheidsdienst moet voldoen aan de 11 uur rust in elke 24 uur die 1x in 7 etmalen mag worden bekort tot 8 uur.
Door een aanwezigheidsdienst langer dan 13 uur wordt ook niet voldaan aan de voorgeschreven rust van 11 uur in 24 uur. Hiervoor in de plaats is er de rusttijd van 11 uur (bekorten mag 1x tot 8 uur en 1x tot 10 uur) vóór en ná de aanwezigheidsdienst;
- ➔ de wekelijkse rust (5:5 lid 2 Artw); een periode van 14 etmalen zonder een aanwezigheidsdienst moet voldoen aan de 72 uur in 14 etmalen (die ook mag worden opgenomen in blokken van tenminste 32 uur).
Bij het werken van een aanwezigheidsdiensten komt hiervoor in de plaats de rusttijd van 90 uur in 7 etmalen, bestaande uit blokken van tenminste 24 uur + 4 x 11 uur + 10 uur + 8 uur.
- ➔ de arbeidstijd (5:7 lid 2 tot en met 4 Artw); nog te handhaven zijn:
 - 12 uur per dienst, deze norm geldt voor een dienst die ten minste 8 uur vóór of 8 uur ná een aanwezigheidsdienst gewerkt wordt;
 - 60 uur per week, deze norm geldt als er in een week niet in aanwezigheidsdienst gewerkt wordt (maar niet voor artsen, zie 5.20:2 lid 1);
 - 768 uur in 16 weken, deze norm geldt als er in 16 weken niet in aanwezigheidsdienst gewerkt wordt;
- ➔ arbeid in nachtdienst (5:8 Artw); nog te handhaven zijn:
 - 10 uur per nachtdienst of 12 uur voor een verlengde nachtdienst, deze normen gelden voor een nachtdienst die ten minste 8 uur vóór of 8 uur ná een aanwezigheidsdienst gewerkt wordt;
 - 36 nachtdiensten in 16 weken, 140 nachtdiensten in 52 weken en 38 nachturen in 2 weken; de aanwezigheidsdienst zelf geldt niet als een nachtdienst, ook niet als er geplande arbeid in de nacht wordt verricht. De norm geldt als er in 2, 16 of 52 weken niet in aanwezigheidsdienst gewerkt wordt. Omdat alleen de 140 nachtdiensten en 38 nachturen beboetbaar zijn gesteld wordt hierop niet gecontroleerd;
 - 640 uur in 16 weken, deze norm geldt als er in 16 weken niet in aanwezigheidsdienst gewerkt wordt (maar niet voor artsen, zie 5.20:2 lid 1).

Herkennen gevaar

1. Maken werknemers niet teveel aanwezigheidsdiensten?
2. Werken de werknemers gemiddeld niet teveel?
3. Hebben werknemers voldoende rusttijden?
4. Er is een deugdelijke registratie van arbeids- en rusttijden (begin-, eindtijd, pauze, maatwerkregister)?
5. Is er een vermoeden van direct beboetbare feiten en is onderzoek in de administratie nodig?

1. Maken werknemers niet teveel aanwezigheidsdiensten?

Aantal diensten in 26 weken

Een werknemer mag ten hoogste 52 maal in elke periode van 26 weken in een aanwezigheidsdienst werkzaam zijn.

Uitzonderingen:

Brandweer

In deze sector zijn 62 aanwezigheidsdiensten in 26 weken toegestaan. Het gebruikelijke arbeidspatroon bij de beroepsbrandweer is nog meestal 24 uur op, 48 uur af. Dit betekent dat gemiddeld één aanwezigheidsdienst per drie dagen plaatsvindt waarin dan 8 uur reguliere arbeid wordt verricht, 8 uur wachtdienst en 8 uur slapen.

In de zomervakantieperiode wordt, om een adequate bezetting te garanderen, voor een 6-tal weken overgeschakeld naar een systeem van 24 uur op, 24 uur af. Zo werkt men 7 aanwezigheidsdiensten in 14 dagen.

Vrijwillige brandweer

Voor de werknemer die lid is van de vrijwillige brandweer geldt de voorwaarde dat ten hoogste eenmaal in een periode van 7 maal 24 uren een aanwezigheidsdienst kan worden gedraaid. De voorgeschreven rust voor en na die aanwezigheidsdienst mag dan ook eenmaal per 7 maal 24 uren achterwege worden gelaten.

Schippersinternaten

Bepaalde functiegroepen, namelijk de hoofdgroepsleiders, groepsleiders en assistent-groepsleiders, werkzaam in schippersinternaten mogen 62 aanwezigheidsdiensten werken

in 26 weken. Een afwijking van het aantal aanwezigheidsdiensten wordt toegestaan omdat dit voor de continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening nodig is.

Het begrip schippersinternaat is afkomstig uit de CAO voor Internaten voor Kinderen van Binnenschippers en/of Kermisexploitanten. De directe begeleiding van de kinderen is in handen van groepsleiders en assistent-groepsleiders, onder verantwoordelijkheid van een hoofdgroepsleider, conform de taakomschrijving zoals vastgelegd in de genoemde CAO. Bedoelde medewerkers slapen in het internaat en blijven ook tijdens de slaap beschikbaar voor het verrichten van noodzakelijke en onvoorziene werkzaamheden. Omdat de kinderen intern verblijven en dus ook 's nachts incidenteel verzorging nodig kunnen hebben, vormen slaapdiensten een noodzakelijk onderdeel van de bedrijfsvoering bij schippersinternaten.

2. Werken de werknemers gemiddeld niet teveel?

Arbeidstijd gemiddeld per week over 26 weken

De maximale arbeidstijd per week is voor werknemers die (zonder maatwerk) in aanwezigheidsdiensten werken, conform het maximum uit de EG-Richtlijn, gesteld op gemiddeld 48 uur te meten over een periode van 26 achtereenvolgende weken.

Brandweer

Bij brandweer wordt ook repressief optreden meegerekend als arbeidstijd.

Uitzondering artsen in opleiding

Voor deze beroepsgroep is gebruik gemaakt van de mogelijkheid in de richtlijn om tijdelijk een langere gemiddelde werkweek dan 48 uur toe te staan. Tot en met 31 juli 2007 was een gemiddelde werkweek toegestaan van 58 uur, tot en met 31 juli 2009 een gemiddelde werkweek van gemiddeld ten hoogste 56 uur en op dit moment geldt tot en met 31 juli 2011 een gemiddelde werkweek van 52 uur berekend over 26 weken. In theorie is er de mogelijkheid om gebruik te maken van de maatwerkregeling (zie hieronder), echter deze in de CAO ziekenhuizen en CAO UMC's uitgesloten.

Maatwerk

In sommige situaties kan het noodzakelijk zijn om de maximale arbeidstijd van gemiddeld 48 uur te verlengen. De mogelijkheid tot een afwijking van de 48-uursgrens (opt out) wordt in artikel 4.8:2 geregeld. De afwijking houdt in dat over een periode van 26 weken de arbeidstijd per week niet 48 uur maar maximaal 60 uur gemiddeld per week mag bedragen. Van deze opt out mogelijkheid kan alleen gebruik worden gemaakt indien de individuele werknemer hiermee uitdrukkelijk (= schriftelijk) heeft ingestemd. De werknemer kan daartoe niet gedwongen worden. De schriftelijke instemming geldt voor een periode van 26 achtereenvolgende weken en wordt telkens stilzwijgend voor eenzelfde periode verlengd, tenzij de werknemer uitdrukkelijk te kennen geeft niet in te stemmen met een dergelijke verlenging. De werkgever is verplicht een maatwerkregister bij te houden van alle werknemers die instemming hebben verleend.

3. Hebben werknemers voldoende rusttijden?

Rusttijd vóór en ná aanwezigheidsdienst

De rustperiode vóór of ná een aanwezigheidsdienst moet 11 uur bedragen maar mag eenmaal per week tot 8 uur en eenmaal per week tot 10 uur worden ingekort. De inkorting mag alleen als daar een goede reden voor bestaat en als het collectief is afgesproken. Beide inkortingen mogen niet direct achter elkaar worden toegepast. Verder moeten de door inkorting gemiste rusturen direct in de volgende rustperiode worden gecompenseerd.

In collectief overleg kunnen afspraken worden gemaakt over de rusttijden, maar ze moeten in ieder geval voldoen aan artikel 4.8:1, lid 5 onder a en b Artb. Dat is namelijk beboetbaar gesteld, dus er wordt op de volgende elementen gecontroleerd:

- ➔ rust vóór en ná is ten minste 11 uur;
- ➔ bekorten mag, 1x tot 10 uur en 1x tot 8 uur in 7 etmalen, maar:
 - ✗ zijn er 2 bekortingen in 7 etmalen dan mogen die niet aansluitend zijn, er moet een rust van ten minste 11 uur + de tijd die voorafgaand is bekort tussen zijn gelegen;
 - ✗ de tijd die bekort is moet altijd worden gecompenseerd bij de eerstvolgende rusttijd.

Wekelijkse rusttijd

Rust in elke periode van 7 etmalen; er wordt op de volgende elementen gecontroleerd:

- ➔ een rust van ten minste 24 uur onafgebroken in 7 etmalen;
- ➔ een totale rusttijd van ten minste 90 uur in 7 etmalen, welke norm is opgebouwd uit blokken van tenminste 24 uur + 4 x 11 uur + 10 uur + 8 uur + 4 compensatie uren.

4. **Is er een deugdelijke registratie van arbeids- en rusttijden (begin-, eindtijd, pauze, maatwerkregister)?**

De Artw vraagt om een deugdelijk registratiesysteem. Ook het maatwerkregister moet hiertoe worden gerekend. Het register is vormvrij. Het kan bijvoorbeeld bestaan uit een alfabetische verzameling van schriftelijke instemmingen van de betrokken werknemers met de maatwerkregeling (opt out).

Het hebben van dit register moet niet als een doel op zich worden beschouwd, maar als een middel om te kunnen toetsen of betrokken werknemers hebben ingestemd met een gemiddelde werkweek van meer dan 48 uur (voor artsen tot 31 juli 2011 meer dan 52 uur) waarna de inspecteur de feitelijk gewerkte uren zal moeten toetsen aan het gemiddelde van 60 uur.

Dus op het maatwerkregister zelf handhaven zonder dat blijkt (kan ook blijken uit verklaringen) dat er ook normen worden overschreden is niet iets waar de inspecteurs op uit moet zijn. Bij twijfel zal overleg plaatsvinden met de teamleider of specialist.

Het maatwerkregister is alleen verplicht wanneer is afgesproken méér dan 48 uur (niet bij artsen verplicht!) gemiddeld te werken. Dus niet bij een hoger aantal diensten.

Toepassen van de Working Time Evaluator (WTE)

C-inspecteurs hebben een account waarmee gebruik gemaakt kan worden van het programma WTE een hulpmiddel om roosters te controleren op overtredingen. Een rooster waarin naast aanwezigheidsdiensten ook normale diensten en nachtdiensten voorkomen moet eerst worden geëvalueerd op de normale wettelijke normen. De inspecteur moet dan checken of er overtredingen zijn met betrekking tot een referteperiode waarin zich ook aanwezigheidsdiensten bevinden. Deze tellen dan niet mee. Vervolgens moet nog eens worden geëvalueerd op de normen van aanwezigheidsdiensten.

5. **Is er een vermoeden van direct beboetbare feiten en is onderzoek in de administratie nodig?**

Vanzelfsprekend kan deze inspectiemodule niet los worden gezien van de basisinspectiemodule Artw en de inspectie methode zal dan ook hetzelfde moeten zijn. Eerst inventariseren of er problemen met de aanwezigheidsdiensten kunnen ontstaan, dan zo mogelijk een quick scan en tot slot, zonodig, het uitgebreide toetskader waarbij in de administratie wordt gekeken.

Controleperiode.

Basis blijft 4 weken; Geeft deze controleperiode door extrapoleren de indicatie dat er over 26 weken wellicht de norm van de gemiddelde arbeidsduur of het aantal aanwezigheidsdiensten wordt overschreden dan wordt naar de langere referteperiode overgestapt. Omdat de 4 weken een recente periode zullen zijn ligt het voor de hand dat er 22 weken bijgenomen worden die daarvoor zijn gelegen.

Uitbreiding tot 26 weken; Alle DBFen in de 26 weken worden genoteerd.

Hercontrole na waarschuwing; Dit is een herhaling van de hiervoor aangegeven 2 alinea's, met het onderscheid dat alle voorkomende overtredingen in het boeterapport worden opgenomen.

Hercontrole na boetebeschikking; Deze omvat, analoog aan de Basis Inspectie Methode Artw, dus een periode van 26 weken en heeft een relatie met de in het eerder opgemaakte boeterapport geconstateerde overtredingen. Het spreekt voor zich dat, wanneer dit tot een boeterapport leidt, daarin alle overtredingen over 26 weken worden opgenomen.

Aantal werknemers

De in de beleidsregel bestuurlijke boete Artw – Artb (artikel 5) genoemde aantallen worden aangehouden.

Wettelijke grondslag

Deze module is gebaseerd op de volgende artikelen:

- Art. 5:12 lid 1 Arbeidstijdenwet
- Art. 1:1, 3.3:1, §4.8, art. 5.3:4, 5.3:5, 5.19:4, 5.20:3, 5.20:5, 5.27:3, 5.28:3 en 7:1 Arbeidstijdenbesluit
- Beleidsregels boeteoplegging Arbeidstijdenwet en Arbeidstijdenbesluit

Hieronder zijn de mogelijke feitnummers opgenomen en de daarbij behorende handhavingsinstrumenten

1. **Registratie** (art. 4:3 Artw):
 - ➔ geen deugdelijke arbeids- en rusttijdenregistratie (ARTW403010);
 - ➔ werkgever heeft niet gezorgd voor een maatwerkregister (ARTB303010)
2. **Aanwezigheidsdiensten algemeen** (§4.8):
 - ➔ er zijn meer dan 52 aanwezigheidsdiensten in 26 weken (ARTB408013a)
 - ➔ de gemiddelde arbeidsduur, bij toepassing van aanwezigheidsdiensten, is meer dan gemiddeld 48 uur in elke periode van 26 weken (ARTB408013b)
 - ➔ geen 11 uur rust (1x tot 8 uur en 1x tot 10 uur bekorten mag) voor of na de aanwezigheidsdiensten (ARTB408015aa, ARTB408015ab)
 - ➔ de ingekorte rusttijd vóór of na een voorafgaande aanwezigheidsdienst is niet gecompenseerd (ARTB408015ac)
 - ➔ voorafgaand/aansluitend aan een aanwezigheidsdienst is de rusttijd meer dan 1 x tot 10 uren en 1 x tot 8 uren per 7 etmalen ingekort (ARTB408015ad)
 - ➔ gemiddeld meer dan 60 uren arbeid per week in 26 weken waarin aanwezigheidsdiensten en afspraak over maatwerk (ARTB408022b)
 - ➔ er is onvoldoende rust in 7 etmalen (minstens 90 uren, waarin minstens 24 uren, 4x11 uren, 10 uren, en 8 uren) (ARTB408015b)
3. **Aanwezigheidsdienst brandweer** (art. 5.3:4 en 5.3:5 Artb):
 - ➔ er zijn meer dan 62 aanwezigheidsdiensten in 52 weken (ARTB408013a)
 - ➔ bij de **vrijwillige** brandweer meer dan 1x in 7 etmaleneen aanwezigheidsdienst (ARTB503052a)
4. **Aanwezigheidsdiensten verpleging en verzorging** (5.19:4 Artb):
 - ➔ meer dan 3x in 7x24 uur en 32x in 16 weken bijzondere diensten (consignatie-, aanwezigheids- of bereikbaarheidsdiensten) (ARTB519040, ARTB519041)
5. **Aanwezigheidsdienst artsen** (art. 5.20:3 en 5.20:5 Artb):
 - ➔ de gemiddelde arbeidsduur, bij toepassing van aanwezigheidsdiensten (tussen 1 augustus 2009 en 31 juli 2011), is meer dan gemiddeld 52 uur in elke periode van 26 weken (ARTB520034)
 - ➔ meer dan 5x in 7x24 uur en 32x in 16 weken bijzondere diensten (consignatie-, aanwezigheids- of bereikbaarheidsdiensten) (ARTB520050a, ARTB520050b)
6. **Aanwezigheidsdiensten ambulancezorg** (5.27:3 Artb):
 - ➔ meer dan 3x in 7x24 uur en 32x in 16 weken bijzondere diensten (consignatie-, aanwezigheids- of bereikbaarheidsdiensten) (ARTB527030a, ARTB527030b)
7. **Aanwezigheidsdiensten schippersinternaten** (5.27:3 Artb):
 - ➔ er zijn meer dan 62 aanwezigheidsdiensten in 26 weken (ARTB528030)